

Sanayinin Sorunları ve Analizleri (VI)

Mustafa SÖNMEZ*

ÖZELLEŞTİRMENİN 30'UNCU YILINDA SATILAN, KAPATILAN SANAYİ KİT'LERİ

Özet

Türkiye'de 1985'te başlatılan özelleştirme, geride 30 yılını bıraktı ve bu sürede başta birçok KİT olmak üzere, çok sayıda kamu arsası, varlığı, lisans hakkı satıldı. Özelleştirme düğmesine basılmadan önce, 1985'te KİT'lerde 653 bin kişi çalışıyordu, 2014 sonunda bu sayı 122 bin, yani 6'dan 1'e indi. KİT sisteminin Türkiye milli gelirine katkısı 1985'te yüzde 6,2 iken 2014'te yüzde 1'in altına geriledi. 1996'da KİT sistemindeki kuruluş sayısı 58 iken 2003 sonrası hızlanan özelleştirmelerle 30'uncu yılında KİT sayısı 26'ya inmiş durumda. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) verilerine göre, 1985'ten 2015'e, özelleştirme gelirleri 65,5 milyar doları buldu. Ancak, özelleştirme uygulamasının yüzde 87,5 gibi ezici çoğunluğu AKP'nin iktidar olduğu 2002 sonrasında gerçekleşti.

65,5 milyar doları bulan özelleştirmelerin yüzde 39'unun geniş anlamda sanayi KİT'lerinin satışından elde edildiği görüldü. İmalat sanayiinde faaliyet gösteren KİT'ler, enerji üreticisi KİT'ler ve madencilik sektöründeki kamu işletmelerinin satışından elde edilen gelirler 25 milyar doları geçti. Özelleştirme gelirlerinde en büyük pay sahibi sanayi kuruluşları, EÜAŞ, Tüpraş, Erdemir, Tekel ve Petkim oldu. 25 milyar doları aşan değerlerde KİT sanayi kuruluşunun satışının yanı sıra, sayıları 100'ü aşan irili ufaklı ve Anadolu'nun özellikle az gelişmiş illerine dağılmış kamu işletmesi de kapatılarak KİT'lerin tasfiye süreci sürdürüldü.

1970'li yıllarda yapılan kamu yatırımlarının yüzde 30'u sanayi sektörüne aitti. 1980 sonrası ise kamunun sanayiye yatırımı neredeyse durduruldu ve payı hızla azaldı. Kamu yatırımları içinde ağırlık karayolu odaklı ulaştırma sektörüne kaydırılırken, sanayiye yapılan kamu yatırımlarının payı 2014'te yüzde 1'in altına indi.

Kamu kesiminin sanayiden uzaklaştırılmasıyla, toplam imalat sanayi içinde de KİT'lerin yeri hızla daraldı. Yine 1970'li yıllarda imalat sanayi yatırımlarının yüzde 30'una yakını KİT'ler tarafından gerçekleştirilirken, 2014'te bu pay yüzde 1'in altına indi.

Bu büyük tasfiyenin ardından, KİT'lere sanayide, enerjide yatırım kapıları kapatıldı. Ancak, onlardan doğan açık, özel sektör yatırımlarıyla kapatılmadığı için Türkiye, hem sanayisizleşme sorunu yaşamaya başladı, hem de enerji arzı güvensizliği sorunu ile karşı karşıya kaldı.

Özelleştirmeden elde edilen 65 milyar doları aşan gelirin ise ÖİB verilerine göre, yüzde 60'ı Hazine'ye aktarıldı ve kamu açıklarının daraltılmasında kullanıldı. Diğer yüzde 40'lık kısım ise sistemin faiz giderlerine, borç taksitlerine, ÖİB bürokrasisine ağırlıklı harcandı.

Gelecek yılların ekonomi politikaları saptanırken, bu 30 yılın muhasebesi de iyi yapılmalı ve zararın neresinden dönülürse kâdır atasözü, kamu işletmeciliği potansiyeli, sanayileşmeye, istihdama, bölüşüme, bölgesel dengeye yaptığı katkılarla yeniden hatırlanmalıdır.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

Türkiye'nin sanayileşme sürecinde kamu kuruluşlarının ya da resmi adıyla Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KİT) önemi ve belirleyiciliği biliniyor.

Cumhuriyetin daha ilk yıllarında sanayileşmeye öncülük eden KİT'ler, sonraki yıllarda da özellikle özel sektörün giremediği, girmek istemediği sektörlerde yatırımcı görevi yüklenerek sanayiye belli bir yere taşındılar. 1980, özellikle de 1990 sonrasında ise KİT'leri sanayi başta olmak üzere ekonomiden uzaklaştırma politikaları uygulandı ve 30 yıl gibi bir sürede özellikle sanayiden KİT'ler tasfiye edildi. Çoğunluğu yerli-yabancı girişimcilere satılırken, birçoğu da kapatıldı, tasfiye edildi.

Bugün geriye dönüp bakıldığında, bu 30 yıllık deneyimin birçok yanlığı içerdiği ve Türkiye'nin ihtiyaçlarına çok uymadığı görülebiliyor. Oysa KİT'leri özelleştirip, kapatılarak tasfiye etmek yerine, ülke ve toplum yararına politikalar benimseyerek akılcı bir süreçten geçirmek mümkün olabilirdi.

SANAYİLEŞME VE KİT'LER

Cumhuriyet, Osmanlı'dan, saray ve orduya bazı araç-gereç, dokuma vb. üretmek üzere kurulmuş birkaç devlet fabrikasından öte bir sanayi mirası devralmadı. Kuruluşunun ilk yıllarında sanayileşme bir ihtiyaç olarak kendini dayatırken, bunu önce Müslüman-Türk tüccarı sanayiye özendirerek yapmak, temel bir politika olarak benimsendi. Ne var ki çeşitli nedenlerle sonuç alınmadı. 1929 Dünya krizinin de etkisiyle, yürürlüğe konulan ve 1930'lu yıllarda uygulanan devletçi ekonomi politikaların ana aktörü olarak KİT'ler kuruldu. Birinci Sanayileşme Planı adıyla uygulanan planda Sümerbank, Etibank gibi kuruluşlar ile daha çok yerli hammadde kullanan sanayiler kuruldu ve ithal ikameci sanayileşmenin tohumları birçok Anadolu kentinde atıldı. Sanayileşme ile modernleşme, KİT'ler aracılığıyla el ele götürüldü.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, Dünya Bankası kredileri ile sürdürülen altyapı ve diğer sanayi yatırımlarında KİT'ler yine görevler üstlendi, KİT'lerin eteğinde büyüyen özel sektör de KİT'lerin dışsal ekonomisinden her şekilde yararlandı. Özellikle "Planlı kalkınma dönemi" diye bilinen 1960-1980 döneminde ithal ikameciliğin ileri aşamalarında, KİT'ler yine önemli görevler üstlendi. Keynesçi birikim dönemi olarak bilinen bu yıllarda, Avrupa'nın birçok ülkesinde, örneğin Fransa'da, İngiltere'de, Almanya ve İtalya'da da KİT'ler önemli aktörler oldu.

Türkiye'de KİT'ler, özellikle sanayi yatırımları ile Anadolu'nun birçok kentinde gelişmenin önünü açan, nitelikli eleman yaratan, bölgesel gelişmeye katkıda bulunan ve tarımı, hayvancılığı kollayan işlevler üstlendi. Çoğu kez iktidara gelen partilerin partizan istismalarına da uğradılar. Özel sermaye birikimini hızlandırmada KİT kaynakları tepe tepe kullanıldı, birçok KİT'in fiyatını maliyetinin altında Bakanlar Kurulu belirledi. Bu tür uygulamaların da etkisiyle, KİT'ler giderek açıkları büyüyen kurumlar haline geldi.

NEOLİBERALLEŞME VE KİT'LER

1990 başlarında IMF-DB ikilisinin gündeme getirdikleri Washington Mutabakatı ve ardından Washington Mutabakatı sonrası olarak anılan, küresel düzeyde kapitalizmin yeniden yapılandırılmasını hedefleyen iktisadi ve siyasal politikalarından birinci kuşak düzenlemeler, ulus devletlerin piyasalarını küresel kapitalizmin piyasa kurallarına sınırsızca açmalarını, dayatıyordu.

Ticaretin tümüyle serbestleştirilmesi, sermayenin transferindeki kısıtların kaldırılarak ülkelerin uluslararası finans ağlarına açılması ve bu hedeflere uygun olarak sürdürülen kural dışılaştırma (deregülasyon) ve özelleştirme politikaları, birinci kuşak politikaların temel çerçevesiydi.

Özelleştirmelerle, "kamuya yük, kaynak yutan" diye tanımlanan KİT'lerin alanlarının daraltılması gerektiği, böylece kamu maliyesi disiplininin de sağlanacağı söyleniyordu. Türkiye gibi "gelişmekte olan ülkelerin" açığı, daraltılan kamu maliyesi sayesinde yabancı kaynak girişi açısından daha cazip hale gelecekti. Ayrıca KİT satışlarından sağlanacak kaynak, kamu maliyesini iyileştirmeye yarayacaktı.

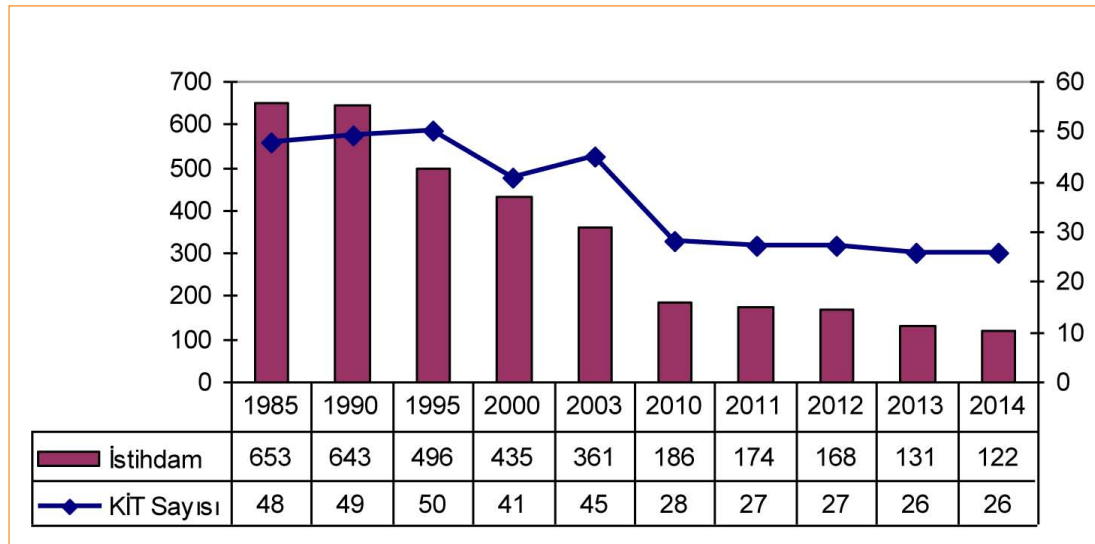
Türkiye'de 1985'te bu telkinlerle başlatılan özelleştirme, geride 30 yıl bıraktı ve bu sürede başta birçok KİT olmak üzere, çok sayıda kamu arsası, varlığı, lisans hakkı satıldı.

KİT'lerin tasfiyesine Turgut Özal ilk hamleyi yaparken, izleyen hükümetler uzunca süre yasal altyapıyı hazırlamakla vakit geçirdiler. Esas tasfiye hazırlığı ise 2001 krizi sırasında Kemal Derviş yönetimindeki IMF programları ile gerçekleşti, uygulama ise AKP iktidarına nasip oldu ve meyveler bu iktidar döneminde toplandı.

UYGULAMANIN SAYILARI

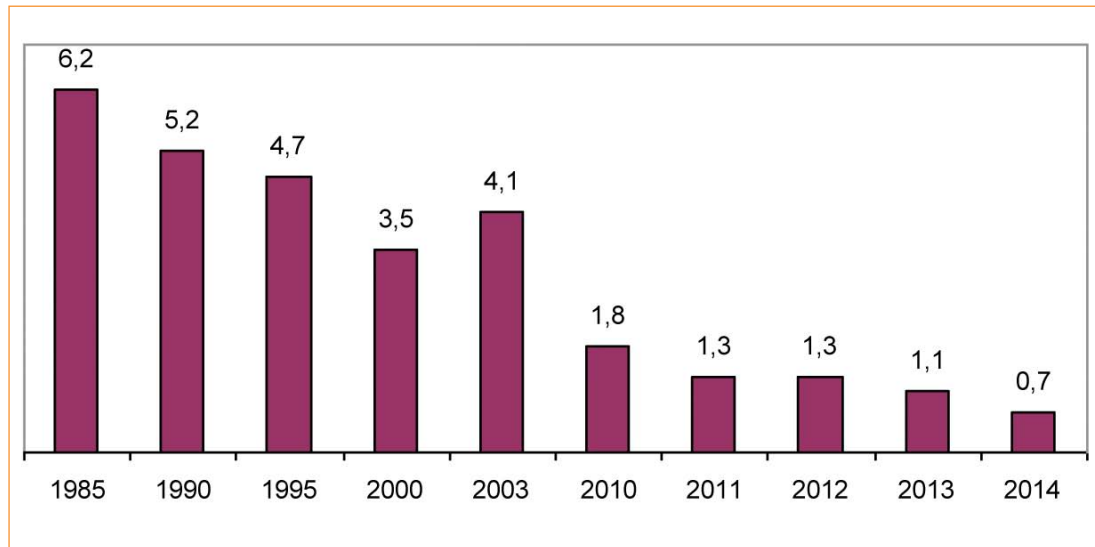
Özelleştirmenin düğmesine basmadan önce, 1985'te KİT'lerde 653 bin kişi çalışıyordu. Sayı, 2000 yılında ancak 435 bine düşürülmüştü. Ancak AKP döneminde hızlanan uygulamalarla istihdam, 2014 sonunda 122 bin kişiye kadar indi ve bunların 20 bini yine özelleştirme tezgahında, görücüye çıkarılmış 7 KİT'de çalışıyordu. Demek ki, onların da tasfiyesi ile KİT çalışan sayısı 100 bin dolayına inecek. Son 30 yılda KİT istihdamındaki azalıştan anlaşılıyor ki, KİT'lerde istihdam 6'dan 1'e inmiştir.

KİT'lerdeki erime, katma değer paylarında da görülebilmektedir. KİT sisteminin Türkiye milli gelirine katkısı 1985'te yüzde 6,2 idi. Bu pay, 2003 yılında bile yüzde 4'ün üstündeydi. Ancak AKP döneminde son sürat izlenen

Grafik 1. KİT'lerde İstihdamda Erime: 1985-2014 (Bin Kişi)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Veritabanı

Grafik 2. KİT'lerin GSYİH'ye Katkıları (Katma Değer, %)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Veritabanı

özelleştirmelerle KİT'lerin katma değere katkı payı da 2014'te yüzde 1'in altına geriledi. Başka bir ifadeyle, 30 yılda, KİT'lerde katma değere katkı, neredeyse 7'den 1'e kadar düşmüş oldu.

SANAYİDE KİT'LER

Özelleştirmenin başladığı yıl, yani 1985'te KİT sayısı 48 adetti. Ancak, bazı KİT'leri özelleştirmede karşılaşılabilecek güçlükler düşünülerek, bazıları ikiye, üçe bölünerek "reorganizasyon"

na" tabi tutuldu. Böylece, 1996'da KİT sistemindeki kuruluş sayısı 58 olarak belirlendi. Özellikle 2003 sonrası hızlanan özelleştirmelerle, 30'uncu yılda KİT sayısı 26'ya inmiş durumda.

Özelleştirilen KİT'ler, sanayiden hizmetlere, hatta bazı tarımla ilgili işletmelere kadar uzandı. Hizmetler sektöründe Türk Telekom, özelleştirilen en büyük KİT olurken, bazı kamu bankaları, Petrol Ofisi gibi, elektrik dağıtım kuruluşları gibi servis sektörünün

KİT'leri de özelleştirme toplamında önemli bir yer tuttu.

SANAYİDEN 30 MİLYAR DOLAR

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) verilerine göre, özelleştirme gelirleri 1985'ten 2015'e, 65,5 milyar doları buldu. Ancak, özelleştirme uygulamasının yüzde 87,5 gibi büyük bir kısmı AKP'nin iktidar olduğu 2002 sonrasında gerçekleşti. 2001 krizi ile birlikte, uygulanan IMF-Kemal Derviş istikrar

Tablo 1. KİT Sayıları: Özelleştirilenler ve Kalanlar

1985'TEKİ KİT'LER (46 ADET)		1996'DAKİ KİT'LER (60 ADET)		2014'TEKİ KİT'LER (25 ADET)	
1. AKMOSAN	2. T. KOMÜR İŞL.	1. ASİL ÇELİK	2. SÜMER HOL. AŞ.	1. BOTAŞ	
3. ASİL ÇELİK	4. T. ŞEKER FAB. AŞ.	3. BAŞKENT EDAŞ	4. T. GEMİ SAN.	2. ÇAYKUR	
5. ASOK GEN. MD.	6. T. SÜT END. K.	5. BOĞAZIÇI EDAŞ	6. T. GÜBRE SAN	3. DHMİ	
7. B.D.B.DEN. NAK.	8. T. TASKOMÜRÜ K.	7. BOTAŞ	8. T. KÖMÜR İŞL.	4. DMO	
9. B.K.BAKIR İŞL.	10. TAKSAN	9. ÇAYKUR	10. T. ŞEKER FAB	5. ESK	
11. BOTAŞ	12. TARIM İŞL.	11. ÇİTOSAN	12. T. TASKÖMÜRÜ	6. ETİ MADEN İŞ.	
13. ÇAYKUR	14. TCDD	13. D. B. DEN. NAK.	14. TAKSAN	7. EÜAŞ	
15. ÇİNKUR	16. TDÇİ GEN. MD.	15. DHMİ	16. TARIM İŞL.	8. KEGM	
17. DHMİ	18. TDİ GEN. MD.	17. DİTAŞ	18. TCDD	9. MKEK	
19. DİTAŞ	20. TEK GEN. MD.	19. DMO	20. TDÇİ	10. SÜMER HOLD.	
21. DMO	22. TEKEL	21. EBK	22. TDİ	11. T. ŞEKER FAB.	
23. ET BALIK KUR.	24. TEMSAN	23. ETİBANK	24. TEAŞ	12. TCDD	
25. ETİBANK GN. MD.	26. TESTAS	25. GERKONSAN	26. TEDAŞ	13. TDİ	
27. GERKONSAN	28. THY	27. HAMİTABAT	28. TEKEL	14. TEDAŞ	
29. İGSAŞ	30. TMO	29. İGSAŞ	30. TELEKOM	15. TEMSAN	
31. MKEK	32. TPAO GEN. MD.	31. K. BAKIR İŞL.	32. TEMSAN	16. TETAŞ	
33. ORÜS	34. TÜGSAŞ	33. KARAEKİMAS	34. TESTAŞ	17. TİGEM	
35. PETKİM GEN. MD.	36. TÜMOSAN	35. KEAŞ	36. THY	18. TKİ	
37. PETLAS	38. TÜPRAŞ	37. KÖRFEZ EDAŞ	38. TMO	19. TMO	
39. PETROL OFİSİ	40. TZDK	39. MERAM EDAŞ	40. TPAO	20. TPAO	
41. PTT	42. USAŞ	41. MKEK	42. TRAKYA EDAŞ	21. TTA GAYR. AŞ.	
43. SEKA	44. YAPAĞI TİFTİK	43. ORÜS	44. TÜPRAŞ	22. TTK	
45. SÜMERBANK GM.	46. YEM SAN. T. AŞ.	45. PETKİM HOL.	46. TURBAN	23. TÜDEMSAŞ	
47. T. ÇİMENTO SAN. T. AŞ.		47. PETLAS	48. TÜDEMSAŞ	24. TÜLOMSAŞ	
48. T. GEMİ SAN. AŞ.		49. POAŞ	50. TÜLOMSAŞ	25. TÜVASAŞ	
		51. POSTA İŞLET.	52. TÜMOSAN		
		53. SAKARYA EDAŞ	54. TÜVASAŞ		
		55. SEK	56. TZDK		
		57. SEKA	58. YEMSAN		
		59. SOMA	60. YENİKÖY-YAT.		

(*) Koyu olanlar sanayi KİT'leridir.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Veritabanı

programları kapsamında, KİT'lerin hep yarıya takılan özelleştirme sorunları, bu dönemde IMF'nin kredi kullanıma tehditleriyle birlikte Meclis'ten geçiş yolu buldu. Anayasal, yasal değişikliklerle özelleştirmenin önü açılınca, AKP iktidarlarına sadece uygulaması kaldı.

ÖİB, özelleştirilen kuruluşların sektörel dağılımını vermemekle beraber, yaptığımız tasnif, 65,5 milyar doları bulan özelleştirmelerin büyük oranda, yüzde 39'unun sanayi KİT'lerinin satışından elde edildiğini göstermektedir. İmalat sanayiinde faaliyet gösteren KİT'ler, enerji üreticisi KİT'ler ve madencilik

sektöründeki kamu işletmelerinin satışından elde edilen gelirler 25 milyar doları geçti.

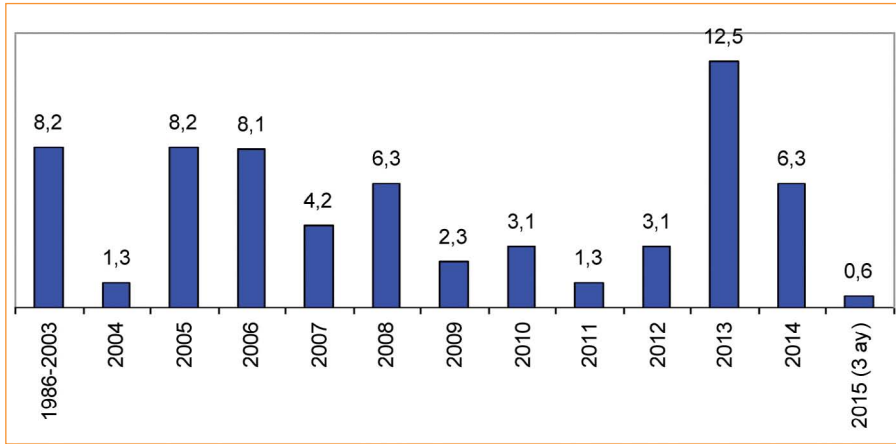
ÖZELLEŞTİRİLEN SANAYİ KİT'LERİ

1985 yılından itibaren, 270 kuruluşta kamu hisseleri, yarım kalmış 22 tesis, 1614 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 126 tesis, 6 liman, şans oyunları lisans hakkı ile araç muayene istasyonları özelleştirme kapsamına alındı.

Özelleştirme uygulamalarının başlatıldığı 1985 yılından 2015 yılına kadar geçen 30 yıllık sürede, kapsama alınan kuruluşların yarısından fazlası tamamen özelleştirildi. Bunlardan sanayi

ile ilgili olanların özeti şöyle yapılabılır:

- Özelleştirme gelirlerinde en büyük pay sahibi imalat sanayi kuruluşu olan Tüpraş, 1990'da özelleştirme kapsamına alınmakla birlikte, satış 2005'i buldu. Ham petrol rafinajı, petrol ve petrokimya ürünleri üretimi, ithalatı ve ihracatında tekel olan Türkiye Petrol Rafinerileri AŞ.deki (TÜPRAŞ) yüzde 51 oranına tekabül eden A Grubu İdare hissesinin satış yöntemi ile blok olarak satılmak suretiyle özelleştirilmesine karar verildi ve 12/09/2005 tarihinde yatırımcılarla yapılan nihai pazarlık gö-

Grafik 3. Yıllara Göre Özelleştirmeler: 1986-2015 (Toplam 65,5 Milyar \$)

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) Veritabanı

rüşmeleri neticesinde, en yüksek teklifi (4.140.000.000 \$) KOÇ-SHELL Ortak Girişim Grubu verdi. İhaleyi kazanan Grubun, ihale şartları belgesi çerçevesinde kurmuş olduğu Enerji Yatırımları AŞ. ile ÖİB arasında 26/01/2006 tarihinde Hisse Satış Sözleşmesi imzalandı ve TÜPRAŞ hisseleri alıcı şirkete devredildi.

- Tüpraş'tan sonra, ikinci büyük imalat sanayi KİT'i özelleştirmesi olan Erdemir'in satışı ile 2,8 milyar dolar dolayında gelir sağlandı. 1990 yılında hisselerinin yüzde 2,93'ü halka arz, 1994 yılında da yüzde 6,05'i İMKB'de satış yöntemleriyle özelleştirilmişti. Erdemir sermayesindeki ÖİB hisselerinin blok satış yoluyla özelleştirilmesi amacıyla 1994, 1995 ve 1997 yıllarında ihaleye çıkıldı; ancak gerek mevzuattan, gerekse diğer nedenlerle ihaleler sonuçlandırılmadı. 2005'te sermayesindeki yüzde 46,12 oranındaki ÖİB hisselerinin blok satış yoluyla özelleştirilmesine karar verildi. 04/10/2005 tarihinde 6 teklif sahibinin katılımıyla yapılan nihai ihale, açık artırma suretiyle sonuçlandırıldı. İhalede, Erdemir'e en yüksek teklifi (2.770.000.000 \$) Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) verdi ve bu kuruma devraldı.
- TEKEL, 2001'de özelleştirme kap-

sam ve programına alınmıştı. Özelleştirme işlemlerinin kolaylaştırılmasını teminen TEKEL'in yeniden yapılandırılmasına karar verildi. Bu çerçevede, TEKEL Sigara Sanayi Müessesesi, Sigara Sanayi İşletmeleri ve Ticareti AŞ.ye; Alkollü İçkiler Sanayi ve Ticareti AŞ.ye; Pazarlama ve Dağıtım Müessesesi de ikiye ayrılarak Sigara Pazarlama ve Dağıtım AŞ. ile Alkollü İçkiler Pazarlama ve Dağıtım AŞ.ye dönüştürüldü. British American Tobacco Tütün Mamulleri Sanayi ve Ticaret AŞ., 1 milyar 720 milyon dolara peşin bedelle sigara üretim işi ile ilgili varlıklar satıldı. TEKEL'in alkollü içki bölümü; 17 fabrika, hammadde, stok ve varlıklarıyla, 2004 yılında 292 milyon dolara (Nurol-Limak-Özaltın-Tütsab ortak girişim grubu) MEY İçki Sanayi ve Ticaret AŞ.ye, MEY İçki'de iki yıl sonra, 2006 yılında bu kez 810 milyon dolara ABD'de kurulu bir ortak gruba (Texas Pacific Group) satıldı. 2011'de, bu kez Amerikalılar satışa çıktı ve MEY İçki, 2 milyar 100 milyon dolara, içkide dünya devi olarak tanınan İngiliz DIAGEO şirketine satıldı.

- Petkim, sanayi KİT'leri içinde bir diğer önemli varlıktı. Hisselerinin halka arzı ilkin 1990 yılında gerçekleştirilmişti. 2007'de yüzde 51 ora-

nındaki kamu hissesinin "blok satış" yöntemi ile özelleştirilmesine karar verildi ve 2 milyar 40 milyon dolara Socar-Turcas-İnjaz Ortak Girişim Grubu'na satıldı.

Tablo 2. 1980 Sonrası Satılan Sanayi KİT'leri ve Varlıkları (Blok, Hisse, Halka Arz, Bedelli Devir Yöntemleriyle)

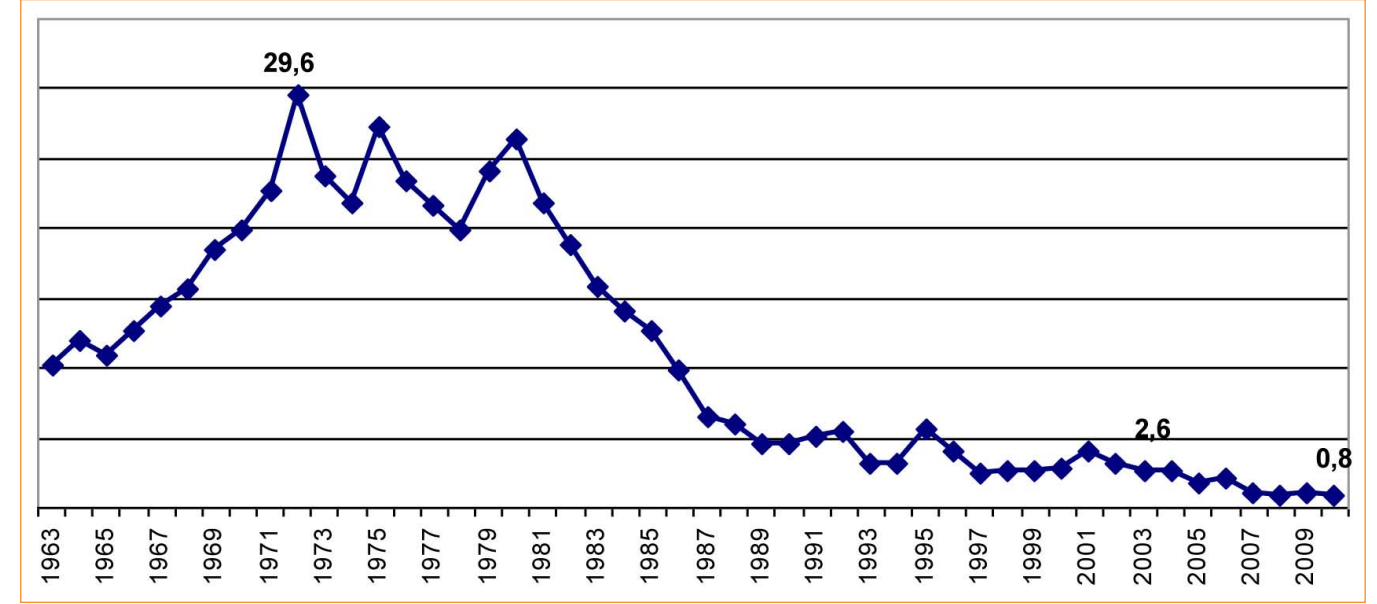
KİT	Milyon (\$)
1. EÜAŞ	7.792,5
2. Tüpraş	5.211,1
3. Tekel	3.821,6
4. Erdemir	2.823,1
5. Petkim	2.702,1
6. Yeniköy Yatağan S.	1.091,1
7. Sümer Holding	539,3
8. TÜGSAŞ	241,2
9. Çukurova Elk.	119,9
10. Seka	87,7
11. T. Süt E. K.	69,7
12. İsdemir	80
13. Et Balık	59,2
14. Karadeniz Bakır İş.	54,3
15. Kepez	42,5
16. Netaş	34,7
17. Teletaş	34,1
18. Orüs	32,2
19. Adana Çim. (A)	25,2
20. Niğde	25,1
21. TDÇi	21,5
22. Eski İstinyeTers	21,5
23. Yem Sanayii.	21,4
24. Afyon Çim.	21,4
25. Arçelik Hisseleri	19,9
26. Konya Çim.	17,7
27. Şeker Şirketi	15,2
28. Mardin Çim.	9,2
29. Bolu Çim.	8,3
30. Çelik Halat	7,8
31. Köyteks	3,7
32. Adana Çim. (C)	2,8
33. Tüstaş	2,6
34. Et Balık K.	2,5
35. Testaş	1,1
36. Ünye Çim.	0,9
Sanayi KİT'leri	25.063,9
Toplam Özelleştirme Gelirleri	64.168,9
Sanayi (Yüzde-%)	38,9

- Elektrik üretimi sektöründe EÜAŞ'ın 2014 sonuna kadar gerçekleştirdiği özelleştirmelerden sağlanan gelir ise 8 milyar dolara yaklaştı. Bunlar arasında Kemerköy-Yeniköy, Seyitömer, Yatağan ve Kangal ve Çatalağzı termik santralleri en yüksek meblağlarla özelleştirilenler oldu. EÜAŞ'a

ait linyit santrallerinin yakıt kaynaklarıyla birlikte özelleştirilmesi uygulamasına devam edilerek, Orhaneli ve Tunçbilek termik santrallerinin Bursa Linyit İşletmesiyle birlikte bir bütün halinde özelleştirilmesi için ihaleye çıkılmış durumda. Ayrıca Soma B Termik Santrali ile çeşitli

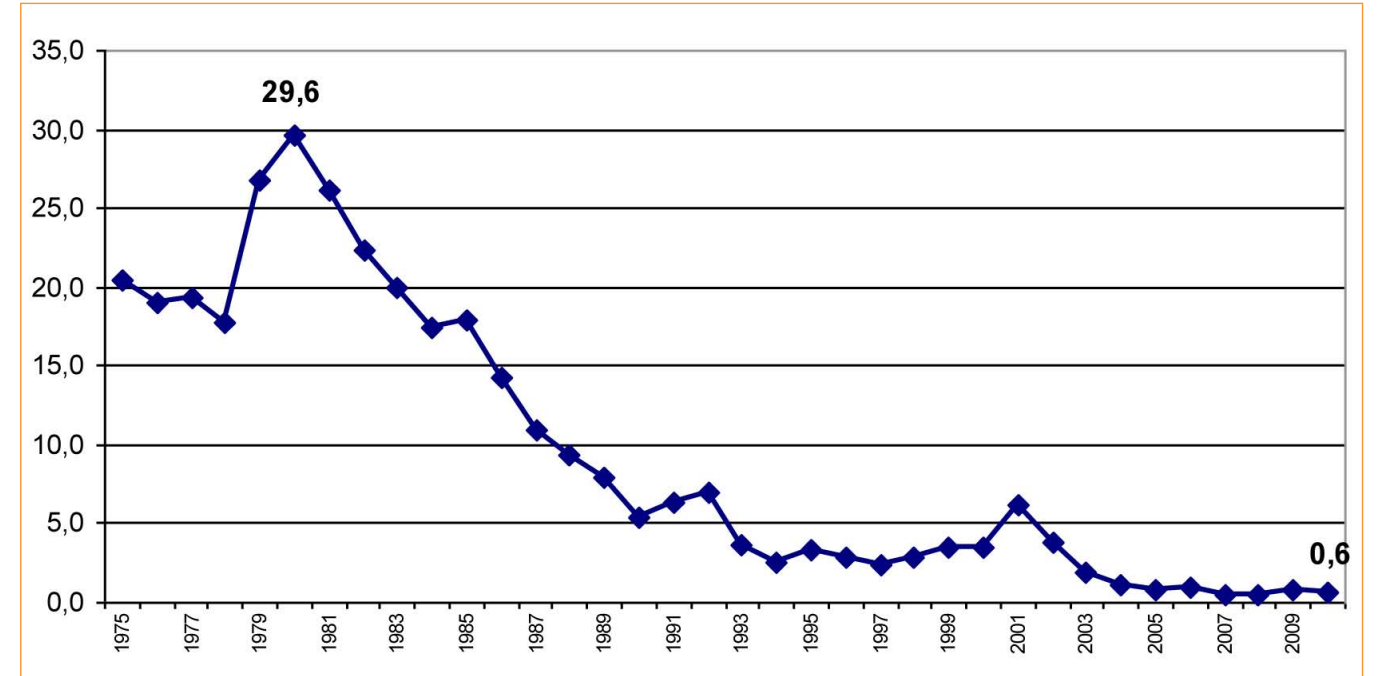
kuruluşlara ait taşınmazlar için özelleştirme ihale ilanları 2014'te yayımlandı.

- SEK ve YEM Sanayi, ÇİTOSAN, TESTAŞ ve ORÜS'e bağlı tüm üretim birimleri tamamen özelleştirildi ve devlet bu alanlarda işletmecilikten çekildi.

Grafik 4. Kamu Yatırımlarında İmalatın Payı (%)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı Veritabanı

Grafik 5. İmalat Sanayi Yatırımlarında Kamunun Payı (%)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı Veritabanı

- 7 giyim tesisi ve 34 gayrimenkul özelleştirilen KÖYTEKS Yatırım Holding AŞ. de Aralık 1998 tarihinde Sümer Holding AŞ. bünyesinde birleştirilerek tasfiye edildi.
- ORÜS Orman Ürünleri AŞ. bünyesinde yer alan 21 işletme özelleştirildi. 2 işletme ise SEKA'ya devredilerek Mart 2000 tarihinde tasfiye edildi.
- İSDEMİR, 31 Ocak 2002 tarihinde imzalanan devir sözleşmesiyle tüm varlıkları ile birlikte ERDEMİR'e devredildi ve tüzel kişiliği sona erdi.
- T. Gemi Sanayi AŞ. ise T. Denizcilik İşletmeleri AŞ. bünyesinde birleştirildi, Mayıs 2002'de tüzel kişiliği sona erdi.
- TÜMOSAN Türk Motor Sanayi AŞ. 7 Şubat 2003 tarihinde, Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları AŞ. (SEKA) ile Türkiye Gübre Sanayi AŞ. (TÜGSAŞ) 19 Eylül 2005 tarihinde SÜMER HOLDİNG AŞ. bünyesinde birleştirildi ve tüzel kişilikleri sona erdi.
- 29 Ocak 2008 tarihinde ise Türkiye Demir Çelik İşletmeleri AŞ., SÜMER HOLDİNG AŞ. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdi.
- KARDEMİR özelleştirmesi Karabük'teki bileşenlere bedelsiz devir suretiyle gerçekleştirildi.
- NETAŞ ve TOFAŞ'ta bulunan kamu hisseleri halka arz edildi.

2015 ortası itibarıyla, özelleştirme kapsam ve programında 23 kuruluş yer almaktadır. Bu kuruluşların 12 tanesinde kamu payı yüzde 50'nin üzerinde. Bunun yanı sıra, özelleştirme kapsamında 614 taşınmaz, 38 tesis, 3 liman, 8 otolyol, 2 boğaz köprüsü ile şans oyunları lisans hakkı da yer almaktadır.

SANAYİDE KAMUNUN TASFİYESİ

25 milyar doları aşan değerlerde KİT sanayi kuruluşunun satışının yanı sıra, sayıları 100'ü aşan irili ufaklı ve Anadolu'nun özellikle az gelişmiş illerine dağılmış kamu işletmesi de kapatılarak KİT tasfiye süreci sürdürüldü (Liste için bkz. Ek 1).

KİT'ler özellikle sanayiden tasfiye edilince, kamunun toplam yatırımlar içinde sanayiye ait payı hızla düştü.

1970'li yıllarda yapılan kamu yatırımlarının yüzde 30'u sanayi sektörüne aitti. 1980 sonrası ise kamunun sanayiye yatırımı neredeyse durduruldu ve payı hızla azaldı. Kamu yatırımları, ağırlıklı olarak karayolu odaklı ulaştırma sektörüne kaydırılırken, sanayiye yapılan kamu yatırımlarının payı 2014'te yüzde 1'in altına indi.

Kamu kesiminin sanayiden uzaklaştırılmasıyla, toplam imalat sanayi içinde de KİT'lerin yeri hızla daraldı. Yine 1970'li yıllarda imalat sanayi yatırımlarının yüzde 30'una yakını KİT'ler tarafından gerçekleştirilirken, KİT'lerin özelleştirilmesi ve tasfiyesine karar verildikten sonra, KİT'lerin imalat sanayi yatırımlarındaki payı da hızla azaldı ve sonunda, 2014'te yüzde 1'in altına indi.

ÖZELLEŞTİRME MUHASEBESİ...

Türkiye'de KİT'lerin özelleştirmeler ve kapatmalarla tasfiyesi sürecinde, ekonomik rasyonellerden çok, ideolojik-politik saikler, neoliberal düsturların etkili olduğu söylenebilir. IMF-Dünya Bankası programları yeterince sorgulanmadan uygulandı. Yeri geldiğinde, kredi kullanmanın şartı olarak şantajlara da boyun eğildi. Bunun örnekleri özellikle 2001 krizi sırasında yaşandı.

1980 sonrası dönemde KİT'lerin düzeltilmesi, reforme edilmesi gereken yanları, eksikleri elbette vardı. On yıllarca, özel firmalara ucuz girdi, kalifiye eleman sağlamakla işlevlendirilmiş, iktidardaki sağ partilerce arpalık olarak tepe tepe kullanılmış, oy almak için gelişigüzel yatırımlarla görevlendirilip iyice çıkmaza sokulmuş KİT'lerin tabii ki operasyona ihtiyacı olacaktı. Ama bu operasyonun ille de özelleştirme, tasfiye, kapama olması gerekmiyordu. Bugün, o kuruluşlarda 500 bin daha az insan çalışıyor. Özelleştirmeler işsiz bıraktı, güvencesizleştirdi, sendikasıylaştırdı.

Türkiye şartlarında devlet müdahalesi, KİT yatırımcılığı, 1930'larda bir ihtiyaçtan doğdu. Bir ideolojik seçim

değildi. Yeterli sermaye birikiminin olmadığı bir ülkede devlet kapitalizmine duyulan ihtiyaçla ilgiliydi. 1950'lerden 1980'lere gelinceye kadar da KİT'ler ihtiyaçtan varoldular. Kırdı, Et-Balık, SEK ile, yüksek teknolojide Erdemir, Petkim ile hep özel sektörün yetmediği alanlarda oldular, özel sermaye birikiminin kaldıraçları olarak kullanıldılar. Öte tarafta ise bölgesel uçurumların açılmasını önlediler, işsizliğin patlamasına karşı güvence oldular, sendikal iklimin iyileşmesine katkıda bulundular. Daha birçok şey sayılabilir.

Tasfiye yerine, KİT'lerin birçoğu iyileştirilebilir, miyadı dolanlar kapatılır, ama günün ihtiyaçlarına göre çağdaş, teknolojik donanımlı, Türkiye'ye rekabet gücü sağlayacak, istihdam dostu yenileri açılabilir, ama yapılmadı. Özellikle 2000 sonrasının icraatlarında, IMF borçlarının da zorlamasıyla, büyük tasfiyeler gerçekleşti: Telekom, Tüpraş, PO, Petkim, Erdemir, Tekel ardi ardi na satıldı. Özellikle AKP iktidarında, sağlanmış hukuki altyapının rüzgarıyla özelleştirmeler, tasfiyeler, kapatmalar yoğunlaştırıldı.

Özelleştirmeden elde edilen 65 milyar doları aşan gelirin ise ÖİB verilerine göre, yüzde 60'ı Hazine'ye aktarıldı ve kamu açıklarının daraltılmasında kullanıldı. Diğer yüzde 40'lık kısım ise ağırlıklı sistem faiz giderlerine, borç taksitlerine, ÖİB bürokrasisine harcandı.

Bu büyük tasfiyenin ardından, KİT'lere sanayide, enerjide yatırım kapıları kapatıldı. Ancak, onlardan doğan açık, özel sektör yatırımlarıyla kapatlamadığı için Türkiye hem sanayisizleşme sorunu yaşamaya başladı hem de enerji arzı güvensizliği sorunu ile karşı karşıya kaldı.

Gelecek yılların ekonomi politikaları saptanırken, geçmişte kalan 30 yılın muhasebesi iyi yapılmalı ve zararın neresinden dönülürse kârdır atasözü, kamu işletmeciliği potansiyeli, sanayileşmeye, teknoloji birikimine, istihdam, bölüşüme, bölgesel dengeye yaptığı katkılarla yeniden hatırlanmalıdır.

Ek 1

1985-2015 DÖNEMİNDE KAPATILAN KAMU TESİS VE FABRİKALARI			
VARLIK ADI	KURULUŞ	VARLIK ADI	Kapatma Kararı Tarihi
1. Adana Pamuk Satınalma ve Çırcır Fab. İşletmesi	SÜMER HOLDİNG	Adana Pamuk Satınalma ve Çırcır Fab. İşletmesi	08.05.2003
2. Adana Tarım Mak. İmalat İşletmesi	T. ZİRAİ DONATIM AŞ.	Adana Tarım Mak. İmalat İşletmesi	15.07.1998
3. Adapazarı Yaprak Tütün İşletmesi Müdürlüğü	TEKEL	Adapazarı Yaprak Tütün İşletmesi Müdürlüğü	29.04.2002
4. Afyon Tarım İşletmesi	T. ŞEKER FAB. AŞ.	Afyon Tarım İşletmesi	10.11.2006
5. Ahmetli Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Ahmetli Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	03.08.2004
6. Akdeniz Pamuklu Sanayi İşletmesi	SÜMER HOLDİNG	Akdeniz Pamuklu Sanayi İşletmesi	26.08.2004
7. Akkuş İşletmesi	SEKA	Akkuş İşletmesi	21.10.2003
8. Alaşehir Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Alaşehir Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
9. Ankara Tarım Mak. İmalat İşl.	T. ZİRAİ DONATIM AŞ.	Ankara Tarım Mak. İmalat İşletmesi	15.07.1998
10. Antalya Pam. Dok. San. T. AŞ. üretim birimleri	SÜMER HOLDİNG	Antalya Pam. Dok. San. T.AŞ. üretim birimleri	23.09.2004
11. Ardanuç İşletmesi	SEKA	Ardanuç İşletmesi	21.10.2003
12. Ardeşen İşletmesi	ORÜS	Ardeşen İşletmesi	13.01.1998
13. Balıkesir Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Balıkesir Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
14. Bandırma Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	TEKEL	Bandırma Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	08.08.2006
15. Bandırma Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Bandırma Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
16. Bergama Pam. İp. ve Dok. San. T. AŞ. üretim birimleri	SÜMER HOLDİNG	Bergama Pam. İp. ve Dok. San. T.AŞ. Üretim Birimleri	26.08.2004
17. Bergama Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Bergama Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	03.08.2004
18. Bucak Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Bucak Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
19. Bursa Merinos Yünlü Sanayi İşletmesi	SÜMER HOLDİNG	Bursa Merinos Yünlü Sanayi İşletmesi	23.09.2004
20. Çankırı Kaya Tuzlaları	TEKEL	Çankırı Kaya Tuzlaları	29.04.2002
21. Çine Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Çine Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	04.06.2002
22. Çivril Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Çivril Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	03.08.2004
23. Demirci Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Demirci Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
24. Dikili Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Dikili Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	03.08.2004
25. Diyarbakır Halı Fabrikası	SÜMER HOLDİNG	Diyarbakır Halı Fabrikası	11.03.1998
26. Doğanşehir Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Doğanşehir Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.01.2004
27. Düzce Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Düzce Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	29.04.2002
28. Elazığ Gübre Sanayi AŞ. Fabrikası	TÜGSAŞ	Elazığ Gübre Sanayi AŞ. Fabrikası	18.04.2000
29. Erzincan Tuz İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Erzincan Tuz İşletme Müdürlüğü	31.01.2005
30. Erzurum İspir Ayakkabı Fabrikası	SÜMER HOLDİNG	Erzurum İspir Ayakkabı Fabrikası	18.11.1996
31. Erzurum Tarım Alet Makinaları İşletmesi	T. ZİRAİ DONATIM AŞ.	Erzurum Tarım Alet Makinaları İşletmesi	06.03.2000
32. Eşme Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Eşme Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
33. Fatsa Balık Mamülleri İşletmesi	EBK	Fatsa Balık Mamülleri İşletmesi	28.02.2001
34. Fethiye Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Fethiye Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	03.08.2004
35. Gaziantep İçki Fabrikası	TEKEL	Gaziantep İçki Fabrikası	07.07.2003
36. Gemlik Sungipek ve Vizkoz Mamulleri San. İşletmesi	TEKEL	Gemlik Sungipek ve Vizkoz Mamulleri San. İşletmesi	29.04.2002
37. Gerze Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Gerze Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
38. Geyve Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Geyve Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	07.04.2004
39. Gölarmara Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Gölarmara Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	03.08.2004
40. Güney Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Güney Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
41. Hacıömer Halıcılık Tesisi	SÜMER HOLDİNG	Hacıömer Halıcılık Tesisi	06.12.1997
42. Hatay Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	TEKEL	Hatay Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	08.08.2006
43. Havza Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Havza Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
44. Haydarpaşa Et İşleme Tesisi	EBÜAŞ	Haydarpaşa Et İşleme Tesisi	24.04.2003
45. Hendek Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Hendek Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	23.01.2004
46. Isparta Halı Fabrikası	SÜMER HALI AŞ.	Isparta Halı Fabrikası	10.03.2008
47. İslahiye Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	İslahiye Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
48. İvrindi Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	İvrindi Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
49. İzmir Basma Sanayi İşletmesi	SÜMER HOLDİNG	İzmir Basma Sanayi İşletmesi	14.11.2000
50. İzmir Sigara Fabrikası	TEKEL	İzmir Sigara Fabrikası	29.04.2002
51. İzmir Tarım Mak. İmalat İşletmesi	T. ZİRAİ DONATIM AŞ.	İzmir Tarım Mak. İmalat İşletmesi	15.07.1998
52. İzmit İşletmesi	SEKA	İzmit İşletmesi	08.11.2004
53. İzmit Klor-Alkali Fabrikası	SEKA	İzmit Klor-Alkali Fabrikası	20.07.2000
54. Karacasu Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Karacasu Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006

55. Kayseri Et Kombinası	EBÜAŞ	Kayseri Et Kombinası	08.11.2004
56. Kayseri Pamuklu İşletmesi	SÜMER HOLDİNG	Kayseri Pamuklu İşletmesi	09.08.1999
57. Kelkit Kibrit Fabrikası	TEKEL	Kelkit Kibrit Fabrikası	07.04.2004
58. Keskin Hazır Giyim Tesisi	KÖYTEKS	Keskin Hazır Giyim Tesisi	02.08.1995
59. Kınık Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Kınık Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
60. Kırkkale Şarap Fabrikası	TEKEL	Kırkkale Şarap Fabrikası	07.07.2003
61. Kırklareli Tarım Mak. İmalat İşletmesi	T. ZİRAİ DONATIM AŞ.	Kırklareli Tarım Mak. İmalat İşletmesi	15.07.1998
62. Kiraz Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Kiraz Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
63. Kocaeli Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Kocaeli Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	23.01.2004
64. Köprübaşı Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Köprübaşı Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
65. Kutlular İşletme Müdürlüğü	KBİ	Kutlular İşletme Müdürlüğü	07.05.1996
66. M. Kemalpaşa Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	M. Kemalpaşa Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
67. Manisa Pam. Men. AŞ. üretim birimleri	SÜMER HOLDİNG	Manisa Pam. Men. AŞ. üretim birimleri	26.08.2004
68. Menemen Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Menemen Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	03.08.2004
69. Merzifon Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Merzifon Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	07.04.2004
70. Mudanya Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Mudanya Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	04.06.2002
71. Murgul İzabe Tesisi	KBİ	Murgul İzabe Tesisi	07.05.1996
72. Nazilli Basma Sanayi İşletmesi	SÜMER HOLDİNG	Nazilli Basma Sanayi İşletmesi	14.11.2000
73. Niksar Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Niksar Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
74. Osmancah Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	TEKEL	Osmancah Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	08.08.2006
75. Ödemiş Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Ödemiş Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	04.06.2002
76. Pamukova Tarım Mak. Araştırma Ens.	T. ZİRAİ DONATIM AŞ.	Pamukova Tarım Mak. Araştırma Ens.	15.07.1998
77. Pazarlama İşletmesi	SÜMER HOLDİNG	Pazarlama İşletmesi	03.09.2004
78. Samsun Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	TEKEL	Samsun Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	08.08.2006
79. Sanayi Nakliyat AŞ.	T. ŞEKER FABRİKALARI AŞ.	Sanayi Nakliyat AŞ.	06.08.2001
80. Sarıkamış Ayakkabı İşletmesi	SÜMER HOLDİNG	Sarıkamış Ayakkabı İşletmesi	02.12.2004
81. Sarımsaklı Tarım İşletmesi	T. ŞEKER FAB. AŞ.	Sarımsaklı Tarım İşletmesi	10.11.2006
82. Saruhanlı Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	TEKEL	Saruhanlı Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	08.08.2006
83. Savaştepe Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Savaştepe Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	03.08.2004
84. Sekili Kaya Tuzlaları	TEKEL	Sekili Kaya Tuzlaları	29.04.2002
85. Sındırgı Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Sındırgı Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
86. Sinop Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Sinop Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	07.04.2004
87. Soma Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Soma Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	03.08.2004
88. Ş.Urfa Tarım Alet Makinaları İşletmesi	T. ZİRAİ DONATIM AŞ.	Ş. Urfa Tarım Alet Makinaları İşletmesi	30.10.2000
89. Şanlıurfa Suma Fabrikası	TEKEL	Şanlıurfa Suma Fabrikası	07.07.2003
90. Şarköy Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Şarköy Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	07.04.2004
91. Şebinkarahisar Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Şebinkarahisar Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
92. Tabacs Turcs S. A. (Yüzde 100 Hissesi)	TEKEL	Tabacs Turcs S. A. (Yüzde 100 Hissesi)	27.09.2004
93. Tarsus Mensucat Boyaları San. İşletmesi	SÜMER HOLDİNG	Tarsus Mensucat Boyaları San. İşletmesi	10.10.2000
94. Taşköprü Jüt İpliği Fabrikası	TEKEL	Taşköprü Jüt İpliği Fabrikası	08.01.2004
95. Taşucu Kağıt Sanayii İşletmesi Üretim Birimleri	SÜMER HOLDİNG	Taşucu Kağıt Sanayii İşletmesi Üretim Birimleri	02.11.2009
96. Tatvan Kazak Üretim Tesisi	KÖYTEKS	Tatvan Kazak Üretim Tesisi	18.09.1997
97. Tercan Ayakkabı İşletmesi	SÜMER HOLDİNG	Tercan Ayakkabı İşletmesi	02.12.2004
98. Tire Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Tire Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
99. Trabzon Balık Mamulleri Fabrikası	EBÜAŞ	Trabzon Balık Mamulleri Fabrikası	08.07.1999
100. Trabzon Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Trabzon Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	03.08.2004
101. Turgutlu Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Turgutlu Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	04.06.2002
102. Tuzluca Kaya Tuzlaları	TEKEL	Tuzluca Kaya Tuzlaları	29.04.2002
103. Ulubey Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Ulubey Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	03.08.2004
104. Urla Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Urla Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
105. Van Deri ve Kundura Sanayii İşletmesi	SÜMER HOLDİNG	Van Deri ve Kundura Sanayii İşletmesi	02.12.2004
106. Vezirköprü Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Vezirköprü Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
107. Yaprak Tütün Bakım Amirlikleri	TEKEL	Yaprak Tütün Bakım Amirlikleri	02.11.2009
108. Yaprak Tütün İşletme Fabrika ve Atölyeleri	TEKEL	Yaprak Tütün İşletme Fabrika ve Atölyeleri	02.11.2009
109. Yatağan Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Yatağan Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	08.08.2006
110. Yenice Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Yenice Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	03.08.2004
111. Yenişehir Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	TEKEL	Yenişehir Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	04.06.2002
112. Hakkari Yüksekova Kombinası	EBÜAŞ	Yüksekova Kombinası	13.08.1997
113. İstanbul Zeytinburnu Et Kombinası	EBÜAŞ	Zeytinburnu Et Kombinası	24.04.2003